

Η Κούβα και το κομμουνιστικό πρόταγμα

Για να γίνει κατανοητή σε όλη της την ιδιαιτερότητα και όλο της το βάθος η προσχώρηση της Κούβας στο κομμουνιστικό πρόταγμα, πρέπει να την προσεγγίσει κανείς από την προοπτική της μακράς διάρκειας. Αν και έχει αναφερθεί η «αδιαφορία του Μαρξ για τη Λατινική Αμερική», παρατηρούμε ότι οι ελάχιστες περιπτώσεις που γίνεται αναφορά στην Κούβα μέσα στο έργο του αγγίζουν τις πιο ενδιαφέρουσες στιγμές της ιστορίας της κοινωνικής της συγκρότησης.

Στη *Rheinische Zeitung*, όταν σκιαγραφεί την έννοια του «φетиχισμού», ο Μαρξ φέρνει το παράδειγμα των αμερινδών της Κούβας, που «πίστευαν ότι ο χρυσός ήταν το φετίχ των Ισπανών [...] και το πετούσαν στη θάλασσα [...] προκειμένου να σώσουν ανθρώπους» (Ο νόμος περί καταπάτησης των δασών, 1842). Η ένταξη της Κούβας στο παγκόσμιο εμπόριο, πρώτο σημαντικό κομμάτι γης της αμερικανικής ηπείρου που «ανακαλύφθηκε» το 1492, πραγματοποιήθηκε, μετά την *conquista* και το απόλυτο χάος, συνέπεια της σχεδόν ολοσχερούς εξαφάνισης του αυτόχθονος πληθυσμού, μέσω των κύκλων παραγωγής (ο πρώτος ήταν ο κύκλος του χρυσού και ακολούθησαν οι κύκλοι του χαλκού, της ξυλείας, των δερμάτων, του καφέ) –ο Ένγκελς περιγράφει την οικολογική καταστροφή που επέφεραν στη *Διαλεκτική της Φύσης*–, που όλοι τους άρχιζαν με λεηλασία και τέλειωναν με αποβιομηχάνιση. Αργότερα, μεταξύ 1750 και 1850, η Κούβα ειδικεύτηκε στην παραγωγή της ζάχαρης, χάρη στη συμμαχία μεταξύ των κυρίαρχων κουβανικών τάξεων (μεγάλοι γαιοκτήμονες και έμποροι αστικών κέντρων) και των υπερ-κυρίαρχων τάξεων του κέντρου (ισπανικές άρχουσες ελίτ και αγγλο-αμερικανοί κερδοσκόποι έμποροι), ώστε να καταστεί, από τις αρχές του 19ου αιώνα, η πρώτη χώρα παραγωγής και εξαγωγής ζάχαρης στον κόσμο.

Στο Κεφάλαιο 8, στο Τρίτο Μέρος του *Κεφαλαίου*, σε ένα απόσπασμα όπου ο Μαρξ υπογραμμίζει ότι «η καπιταλιστική παραγωγή [...] παράγει την εξάντληση και τον πρόωρο θάνατο της δύναμης [της εργασίας του ανθρώπου] συντομεύοντας τη διάρκεια της ζωής του», θέτει ως παράδειγμα του είδους αυτού το κουβανικό σύστημα εκμετάλλευσης των σκλάβων, το πιο μαζικό σε όλη την ισπανόφωνη Αμερική, «*mutato nomine*» διενκρινίζει. Η ανάπτυξη της παραγωγής ζάχαρης, υπό την επήρεια ισχυρών εξωγενών παραγόντων (αγγλική στρατιωτική κατοχή το 1762, σύνδεση με τη βορειο-αμερικανική αγορά μετά το 1776, επανάσταση της Αϊτής 1791-1804) που καθορίζουν τους ενδογενείς παράγοντες, οι οποίοι

Από το *Dictionnaire Marx Contemporain*, J. Bidet, E. Kouvelakis (eds.), Paris, PUF 2001, σσ. 343-54, με την άδεια του εκδότη.

Ο Rémy Herrera είναι οικονομολόγος, Ερευνητής στο Εθνικό Κέντρο Ερευνών της Γαλλίας.

ευνοούν την ισχυροποίηση των παραγωγών ζάχαρης και εξωθούν την ένταξη στο παγκόσμιο εμπόριο, σε θέση υποτελή αν και δυναμική, ήταν ιδιαίτερα βίαιη για το κουβανικό προλεταριάτο, καθώς βασιζόταν σε μια κοινωνία δομημένη με τρόπο απόλυτο από τη δουλεία σε μεγάλη κλίμακα. Συνολικά, πάνω από ένα εκατομμύριο αφρικανοί μεταφέρθηκαν στην Κούβα και στην απογραφή του 1841 υπήρχαν 436.500 σκλάβοι, σε σύνολο ενός εκατομμυρίου κατοίκων, από τους οποίους οι μαύροι αποτελούσαν το 60%. Επιπλέον, η Κούβα υπήρξε η αποικία όπου ο θεσμός της δουλείας διήρκεσε περισσότερο από οπουδήποτε αλλού (1511-1886).

Σε τρία άρθρα που έγραψε για τη *New York Herald Tribune*, ο Μαξ αναφέρει ξανά την Κούβα, ως το κέντρο των βρετανικών υποκρισιών σχετικά με το δουλεμπόριο που συνεχιζόταν μέσα στο 19ο αιώνα από τις κυρίαρχες τάξεις των Ηνωμένων Πολιτειών, της Ισπανίας και της Γαλλίας (Ιούνιος 1858, *Η βρετανική κυβέρνηση και το δουλεμπόριο*), που αποτελούσε προορισμό της διακίνησης των κινέζων κούληδων (Μάρτιος 1857, *Οι αγγλικές φρικαλεότητες στην Κίνα*) και που από νωρίς εξαρτιόταν από το ηγεμονικό αγγλο-αμερικανικό κεφάλαιο, υπό την πολιτική μορφή του ακόμα και κατά τη διάρκεια της ισπανικής αποικιοκρατίας, που υπήρξε η μακρύτερη στην ιστορία (Ιούνιος 1853, *Η Εταιρεία των Ανατολικών Ινδιών*). Από τη στιγμή που το σύστημα της δουλείας εισήλθε σε κρίση, λόγω της αδυναμίας ρύθμισής του και των συχνών εξεγέρσεων των σκλάβων, η Κούβα πέρασε μια μακρά περίοδο αστάθειας, «μεσοδιάστημα ανάμεσα στο παλιό και στο νέο», σύμφωνα με τη φράση του Γκράμισι, κατά την οποία «εμφανίστησαν τέρατα»: δεκαετής πόλεμος (1868-1878), ύστερα από τον αμερικανικό εμφύλιο πόλεμο, πόλεμος της ανεξαρτησίας (1895-1898, τα ισπανικά στρατεύματα αριθμούσαν 300.000, αριθμός πρωτοφανής στα μέχρι τότε χρονικά της καταπίεσης), αμερικανική στρατιωτική κατοχή (1898-1902, πρώτος αμερικανικός ιμπεριαλιστικός πόλεμος, συνέχεια του οποίου ήταν οι επεμβάσεις του 1906-'12 και του 1917 κατά των λαϊκών εθνικιστικών κινητοποιήσεων). Έτσι, η Κούβα πέρασε στην πλήρη εξάρτηση (οικονομική, δημοσιονομική, πολιτική, στρατιωτική) από τις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου και παρέμεινε επί έξι δεκαετίες, μέχρι την Επανάσταση.

Η πρόοδος του κινήματος χειραφέτησης του πολυφυλετικού κουβανικού προλεταριάτου, που κορυφώνεται το 1959, πρέπει να εξεταστεί υπό το πρίσμα της συνέχειας των αιώνων εξεγέρσεων της και των πολέμων για την ανεξαρτησία. Η ιστορία της πάλης των τάξεων στην Κούβα, η ορολογία της οποίας ήταν συχνά συγκεχυμένη λόγω της κοινωνικής διάκρισης βάσει φυλετικών κριτηρίων, σηματοδοτείται από κύματα προλεταριακών εξεγέρσεων, των οποίων η συχνότητα και το εύρος ολοένα αυξάνονται: εξεγέρσεις που ενώνουν αμερινδούς εργάτες υπό το καθεστώς της *encomienda* και αφρικανούς σκλάβους στο Ελ Κόμπρε το 1525, οι οποίες δεν κατεστάλησαν παρά το 1532· αγώνες μαύρων μεταλλωρύχων στην επαρχία του Οριέντε, που οδηγούν στη χειραφέτησή τους στη δεκαετία της κρίσης του 1730· εθνικά κινήματα της περιόδου 1795-1820, όπου μαύροι και λευκοί αγωνίζονται μαζί· επαναστάσεις σκλάβων ολοένα και μαζικότερες και φυγή των *cimarrones* από το 1830-'40 και μετά· επαναλαμβανόμενες πράξεις αντίστασης λευκών μικροπαραγωγών καπνού ενάντια στο *latifundium* της ζάχαρης· τόσοι αγώνες του προλεταριάτου που σκλήρηναν συνεχώς την πάλη των τάξεων, πολύ πριν την κινητοποίηση του καθεαυτού εργατικού κινήματος. Ένα εργατικό κίνημα που ενεργοποιήθηκε κυρίως από τους καπνεργάτες (πρώ-

τη απεργία το 1866), οι οποίοι αρχικά είχαν ρεφορμιστικές διεκδικήσεις, πήρε τη σκυτάλη χάρη στην εμφάνιση εργατικών εφημερίδων (*La Aurora*, 1865), σωματείων και αλληλασφαιλιστικών συνεταιρισμών (όπως η *Asociación de Tabaqueros de La Habana*, Ένωση Καπνεργατών Αβάνας, 1866). Σταδιακά, από το 1870-'80 και ύστερα, το προλεταριάτο (λιμενεργάτες, σιδηροδρομικοί, εργάτες ζάχαρης, θεριστές ζαχαροκάλαμου) κατορθώνει να οργανωθεί, πραγματοποιώντας τα πρώτα συνέδριά του (αναρχικών τάσεων το 1887, υπέρ της εθνικής απελευθέρωσης το 1892), καθορίζοντας τα προγράμματά του («η εργατική τάξη δεν πρόκειται να απελευθερωθεί παρά μόνο εάν ασπαστεί τις ιδέες του επαναστατικού σοσιαλισμού», 1892), πολλαπλασιάζοντας τις απεργίες (πολλές από τις οποίες ήταν γενικές απεργίες, το 1901, 1917-'20, 1923-'25).

Πέρα από την πρώιμη και αποφασιστική αγωνιστικότητά του, αυτό που ξεχωρίζει το κίνημα του κουβανικού προλεταριάτου από τα υπόλοιπα της Λατινικής Αμερικής είναι η ένταξη των διεκδικήσεών του για ριζική κοινωνική αλλαγή, όχι χωρίς δυσκολίες και αντιφάσεις, ταυτόχρονα στον αγώνα κατά της δουλείας και στον αντιιμπεριαλιστικό αγώνα για την εθνική ανεξαρτησία (ο οποίος εντάθηκε μετά την κατάπνιξη του ανεξάρτητου κουβανικού κράτους από την αμερικανική επίθεση το 1898). Κατά συνέπεια, από τη μια πλευρά, η ταξική συνείδηση του προλεταριάτου στην Κούβα δεν μπορούσε να σχηματιστεί παρά διαμέσου μιας πολυφυλετικής ταυτότητας. Από την άλλη, οι κοινωνικοί αγώνες μπορούσαν δυνητικά να συνεισφέρουν ώστε να συγκλίνουν δυνάμεις με διαφορετικά συμφέροντα, μεταξύ των οποίων τα προοδευτικά, εθνικιστικά ή ριζοσπαστικά στοιχεία της αστικής τάξης. Η ανάλυση όμως των αγώνων του κουβανικού προλεταριάτου περιπλέκεται από τρεις παράγοντες. α) Ο κουβανικός σοσιαλισμός, η πορεία του οποίου στη Λατινική Αμερική υπήρξε σχετικά αυτόνομη, έχει ρίζες, μέσω της μετανάστευσης, στην Ισπανία – πράγμα που εξηγεί τη θέση του αναρχοσυνδικαλισμού και του αναρχοκομμουνισμού στην κουβανική εργατική τάξη (αλλά όχι στην αγροτική, η οποία είχε ταχθεί με το *Partido Revolucionario Cubano* [Κουβανικό Επαναστατικό Κόμμα] του Χοσέ Μαρτί που ήταν υπέρ της ανεξαρτησίας) έως τη δεκαετία του 1920. β) Το γεγονός ότι το κουβανικό προλεταριάτο βρίσκεται σε μεγάλο βαθμό στις αγροτικές περιοχές (οι *macheteros* και οι εργάτες των φντειών ζαχαροκάλαμου είναι μισθωτοί) έθεσε στις προτεραιότητες των διεκδικήσεών του όχι μόνο την αύξηση των μισθών, αλλά και την αγροτική μεταρρύθμιση, η οποία απειλούσε αναπόφευκτα το *latifundium* της ζάχαρης, που ήταν φορέας της ιμπεριαλιστικής εξάπλωσης του αμερικανικού κεφαλαίου· έτσι, υπάρχει μια θεματική συνέχεια μεταξύ του αγροτικού ζητήματος και του αντιιμπεριαλιστικού αγώνα, από τη μια πλευρά, και τη δυνατότητα μιας πολυταξικής συμμαχίας αγροτών και εργατών, από την άλλη. γ) Η στρατηγική των ηγετών του Κομμουνιστικού Κόμματος Κούβας, που ιδρύθηκε το 1925 από τους Χούλιο Αντόνιο Μέγια και Κάρλος Μπαλίνιο (συνιδρυτή του *Partido Revolucionario Cubano* μαζί με τον Μαρτί το 1892 και έπειτα του Εργατικού Σοσιαλιστικού Κόμματος το 1904), έκανε την αυτονομία του να περιορίζεται αδιάλειπτα, στα αριστερά του από την ευθυγράμμιση με τις θέσεις τακτικής της ΕΣΣΔ (η Κούβα υπήρξε η πρώτη χώρα της αμερικανικής ηπείρου που είδε, το 1940, κομμουνιστές να συμμετέχουν σε κυβέρνηση συνασπισμού, ύστερα από την έκκληση για αντιφασιστικό μέτωπο της Γ' Διεθνούς το 1935) και στα δεξιά του από την κηδεμονία του Κομμουνιστικού Κόμματος των ΗΠΑ (που ήταν υπό την επίρεια του γενικού γραμμα-

τέα του Μπράουντερ, ο οποίος, κηρύσσοντας την ειρηνική συνεργασία με τον ιμπεριαλισμό, εγκατέλειψε το 1944 το μαρξισμό-λενινισμό και διέλυσε το κόμμα).

Η βιαιότητα της κοινωνικής αναταραχής που προκάλεσε η κρίση του 1929, η οποία έπληξε την Κούβα περισσότερο από κάθε άλλη λατινοαμερικανική χώρα, έθεσε τις βάσεις για την επίθεση των λαϊκών τάξεων και την εναρμόνιση της εργατικής με την αγροτική δράση. Οι εξεγέρσεις του 1933, που στηρίζονταν σε κομματικές και συνδικαλιστικές πανεθνικές δομές (ίδρυση της Εθνικής Εργατικής Συνομοσπονδίας Κούβας το 1925, του Συνδικάτου Εργατών Βιομηχανίας Ζάχαρης το 1932) και καθοδηγούνταν από προσωπικότητες όπως ο Ρουμπέν Μαρτίνες Βιγένα και ο Αντόνιο Γκιτέρας Όλμες, οδήγησαν σε γενική απεργία, ανέτρεψαν τη δικτατορία των *κομπραδόρων*, εγκαθίδρυσαν μάλιστα σοβιέτ (σε καμιά τριανταριά εργοστάσια ζάχαρης, στο Μαμπάι, στο Χαρονού, στη Σάντα Λουσία...), ενώ έγιναν ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των άκληρων αγροτών, των *realengos*, με τη βοήθεια των παλιών *mambises* του 1895 που ήταν υπέρ της ανεξαρτησίας, ενάντια στην επέκταση του *latifundium* στην επαρχία Οριέντε. Η εξουσία, που ήταν υπό την κηδεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών του Ρούσβελτ και ύστερα από το πραξικόπημα του Μπατίστα, σκλήρυνε ακόμα περισσότερο την καταστολή: δολοφονίες εργατικών ηγετών, αγροτών, φοιτητών, διανοουμένων (Γκιτέρας, Χέσους Μενέντες, Αρασέλιο Ιγκλέσιας, Νισέτο Πέρες... κατόπιν οι Αλφρέδο Λόπες και Μέγια... αργότερα ο Φρανκ Παϊς...), φυλακίσεις και βασανιστήρια, πυροβολισμοί διαδηλωτών, συντριβή των καταλήψεων γης, διείσδυση και διαφθορά των ηγεσιών των συνδικάτων... Η επαναστατική δράση, παράνομη και εξαιρετικά δύσκολη λόγω της κρατικής τρομοκρατίας (τα μέλη του ΚΚΚ είναι 150.000 το 1945, αλλά 12.000 το 1958), θα αποφέρει καρπούς ύστερα από χρόνια, χάρη στο έργο του για τη διαφώτιση του λαού και την επιλογή μέσα από τον αγώνα των ηγετών του. Έπρεπε επίσης να «προσθεθούν οι δυνάμεις» – από τη μια, να ξεπεραστούν οι αντιθέσεις, δημιουργώντας ένα ταξικό μέτωπο που να προσελκύει μέχρι και τους πλέον ριζοσπάστες αστούς και, από την άλλη, να αποδυναμωθεί και να απομονωθεί η δικτατορία, οξύνοντας τις αντιφάσεις μεταξύ των κυρίαρχων τάξεων (γαιοκτήμονες, βιομήχανοι ζάχαρης, εξαγωγείς), τοπικών και ξένων, αλλά, κυρίως, εξαπολύοντας έναν ένοπλο αγώνα, η δυναμική του οποίου θα καταλάμβανε τελικά εξαπίνης τις Ηνωμένες Πολιτείες. Σε αυτό το έργο αφοσιώθηκε ο Φιντέλ Κάστρο Ρους.

Ύστερα από μια ατυχή απόπειρα (Μονκάδα, 1953) και σε ένα περιβάλλον μεγάλης κοινωνικής αναταραχής (απεργία των εργατών ζάχαρης το 1955, ανεργία στο 25-30%, αθλιότητα του αγροτικού πληθυσμού...), η πρωτοπορία του επαναστατικού ένοπλου κινήματος αρχίζει τον αγώνα στο τέλος του 1956. Ο ανταρτοπόλεμος, που διεξήχθη στα βουνά της Σιέρα Μαέστρα υπό την ενιαία στρατιωτική και πολιτική διοίκηση του Κάστρο, ήταν ένας λαϊκός αγώνας που βασιζόταν κυρίως στους αγρότες και που υποστηρίχθηκε βαθμιαία από την πεπειραμένη και πειθαρχημένη ραχοκοκαλιά των εργατικών οργανώσεων. Ουμανιστές και δημοκράτες πατριώτες, σθεναρά αντιιμπεριαλιστές, που πάνω από όλα ενδιαφέρονταν για την εθνική ανεξαρτησία και την κοινωνική δικαιοσύνη (κάποιοι από αυτούς ήταν ήδη κομμουνιστές), οι αντάρτες του *Ejército Rebelde*, του Επαναστατικού Στρατού, που θριαμβεύουν την 1η Ιανουαρίου 1959 κατακτώντας την κρατική εξουσία του πρώτου ελεύθερου εδάφους της Αμερικής, προχωρούν γοργά, κάτω από την πίεση όλο και μεγαλύτερων μερί-

δων του λαού που προσχωρούν στην Επανάσταση, λόγω των «*αναμφισβήτητων δίκαιων μέτρων*» της και της αύρας των αταλάντευτων και ακέραων ηγετών της (Φιντέλ και Ραούλ Κάστρο, Καμίλο Σιενφουέγος, Χουάν Αλμέιδα, Ερνέστο Γκεβέρα...), προς την εφαρμογή ενός επαναστατικού προτάγματος που είναι βαθιά νεωτεριστικό. Το πρόταγμα αυτό, που επινοήθηκε μέσα στη δράση, χωρίς προσχεδιασμένο θεωρητικό μοντέλο ούτε «*επαναστατική φιλοσοφία που δικαίωσε την απραξία*», αποδείχθηκε ότι είχε τάσεις (αναγκαστικά;) κομμουνιστικές: «*ένα μαρξιστικό σύστημα, συγκροτημένο ή σχεδόν συγκροτημένο, που βάζει τον άνθρωπο στο κέντρο του*» (Ε. Γκεβέρα). Και όμως, οι δηλωμένοι κομμουνιστές ήταν ελάχιστοι στις τάξεις του αντάρτικου: ο Ραούλ Κάστρο, ο Γκεβέρα. Τους ακολούθησαν άλλοι, όπως ο Κάρλος Ραφαέλ Ροντρίγκες και ύστερα ο Ραούλ Ρόα (δυο μαρξιστές πανεπιστημιακοί). Μέσα σε λίγους μήνες, όλοι είχαν γίνει κομμουνιστές. «*Στην Κούβα, ο σοσιαλισμός, ήδη από την αρχή της εξέγερσης, δεν μπορούσε να είναι τίποτα άλλο από τον καρπό ενός μη θεσμοθετημένου διαλόγου, μεταξύ ανθρώπων, μεταξύ της πρωτοπορίας και του λαού [...] Αυτό δεν συμφωνεί με το σχήμα του Καρλ Μαρξ, το γνωρίζω. Παραβιάσαμε τους νόμους της ιστορίας κάνοντας την Επανάστασή μας. Μήπως δεν έπρεπε να την κάνομε;*» (Φ. Κάστρο).

Εάν με τον όρο κομμουνιστικό πρόταγμα εννοούμε το μαρξικό πρόταγμα μετάβασης στον κομμουνισμό (με την κατάργηση της αξίας και της μισθωτής εργασίας, την εξασθένιση του κράτους και την αυτοοργάνωση των παραγωγών...), ούτε στην Κούβα ούτε στη Σοβιετική Ένωση, στη Λαϊκή Κίνα ή σε οποιαδήποτε άλλη χώρα του «υπαρκτού σοσιαλισμού», δεν τέθηκε ποτέ πραγματικά θέμα – καθώς ο αγώνας του στρατευμένου λαού για την επιβίωσή του, ενάντια στην ιμπεριαλιστική επιθετικότητα και τους καταναγκασμούς που επέβαλλε το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, έπρεπε να είναι συνεχής και γιατί η πάλη των τάξεων συνεχιζόταν μέσα στην Επανάσταση, πέρα από την κατάληψη της εξουσίας. Το κράτος που (επαν)εγκαθιδρύθηκε στην Κούβα επικαλέστηκε τον κομμουνισμό στο τέλος μιας ριζοσπαστικοποίησης της λογικής της επαναστατικής διαδικασίας, χωρίς να φαίνεται σε αυτό ένα απλό σοβιετικό αντίγραφο. Τα σημαντικότερα μέτρα της Επανάστασης αφορούσαν εξαρχής, πριν την αποκάλυψη του «σοσιαλιστικού χαρακτήρα» της, τόσο τον κρατικό μηχανισμό του κεφαλαίου όσο και τη δομή της ιδιοκτησίας του κεφαλαίου, που στην Κούβα ήταν υπό τον έλεγχο των Ηνωμένων Πολιτειών. Κατ' αρχήν κατέστρεψαν τον κατασταλτικό μηχανισμό της δικτατορίας: διάλυση του στρατού, της αστυνομίας, των πολιτικών κομμάτων, εγκαθίδρυση λαϊκών δικαστηρίων για να εκδικαστούν τα εγκλήματα της δικτατορίας χωρίς να γίνουν «εκκαθαρίσεις», μάχη εναντίον της διαφθοράς και της μαφίας... Στη συνέχεια, τα μέτρα αυτά μετασημάτισαν, γρήγορα και ριζικά, τις δομές του κοινωνικού σχηματισμού, διαμέσου: α) θεμελιωδών ηθικών κοινωνικών επιλογών: εκρίζωση των χαρτοπαικτικών λεσχών, της πορνείας, της διακίνησης ναρκωτικών, των παραγκυπόλεων, της επαιτείας, της παιδικής εργασίας, των φυλετικών διακρίσεων· β) μιας γενναίας επανακατανομής του εισοδήματος: ανάκτηση αγαθών που αποκτήθηκαν παράνομα, μείωση των ενοικίων, των τιμών των φαρμάκων και των βιβλίων, των τιμολογίων του τηλεφώνου, του ηλεκτρικού ρεύματος και των μέσων μαζικής μεταφοράς, αύξηση της αγοραστικής δύναμης των λαϊκών στρωμάτων, κλείσιμο της μισθολογικής ψαλίδας, μείωση της ανεργίας μέσω μεγάλων έργων, ορθολογική και ισότιμη διανομή προϊόντων με δελτία

(*libreta*), διακοπή των εισαγωγών προϊόντων πολυτελείας, εγκαθίδρυση συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και καθολικής συνταξιοδότησης, εκστρατεία για την καταπολέμηση του αναλφαριθμοσύ, δωρεάν εκπαίδευση και, κυρίως, γ) μιας αγροτικής μεταρρύθμισης που ολοκληρώθηκε.

Όταν σχεδίαζαν την αγροτική μεταρρύθμιση, οι κουβανοί επαναστάτες είχαν υπόψη τους τόσο το σύμφυτο ρίσκο της (ο Γουατεμαλτέκος Άρμπενς είχε πέσει πριν από πέντε χρόνια, κατόπιν διαταγής των ΗΠΑ) όσο και τις στρατηγικές επιτυχίες της αναδιανομής της γης το 1958 από τον Επαναστατικό Στρατό στις απελευθερωμένες περιοχές, που πήρε με το μέρος του τους φτωχούς *guajiros* εξουδετερώνοντας παράλληλα τους δύσπιστους γαιοκτήμονες. Παρότι δεν προέβλεπε την κρατικοποίηση της έγγειας ιδιοκτησίας, που είχε διανεμηθεί στους μικροκαλλιεργητές και στους συνεταιρισμούς, ο νόμος περί αγροτικής μεταρρύθμισης της 17ης Μαΐου 1959 κατήργησε το *latifundium* (αγροκτήματα άνω των 400 εκταρίων) και ήρθε σε ευθεία σύγκρουση με τα συμφέροντα των μεγαλοϊδιοκτητών, ντόπιων και ξένων. Η βίαιη αντίθεσή τους απειλούσε με ασφυξία όχι μόνο τον αγροτικό κόσμο, που ήταν ένα στήριγμα ζωτικής σημασίας για την Επανάσταση, αλλά και ολόκληρη την οικονομία, στην περίπτωση που οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσιζαν τη μη ανανέωση του αναλογούντος μεριδίου στην εισαγωγή ζάχαρης, που αποτελούσε την κυριότερη πηγή συναλλάγματος της Κούβας. Κάτω από έντονες εσωτερικές εντάσεις και την αυξανόμενη πίεση των Ηνωμένων Πολιτειών (αναστολή των εμπορικών πιστώσεων, απαίτηση άμεσων αποζημιώσεων), μια συμφωνία ανταλλαγής ζάχαρης αντί πετρελαίου υπογράφηκε με τη Σοβιετική Ένωση το Φεβρουάριο του 1960. Η κλιμάκωση των *challenges and responses* που επακολούθησε από τον Ιούνιο του 1960 και ύστερα, κατά τη διάρκεια της οποίας οι Ηνωμένες Πολιτείες προχώρησαν από τα οικονομικά αντίποινα (κατάργηση του *Sugar Act*, εμπορικό εμπόριο) στη στρατιωτική επίθεση (βομβαρδισμοί, στρατιωτικές διεισδύσεις, απόπειρα απόβασης), είχε μια αμετάκλητη επίδραση στην πορεία της Επανάστασης: η Κούβα προσέγγισε τη Σοβιετική Ένωση, επιταχύνοντας τη διάλυση του καπιταλισμού και την κρατικοποίηση των μέσων παραγωγής υπό την αιγίδα της *Κεντρικής Επιτροπής Προγραμματισμού* και ισχυροποιώντας τη δύναμη του στρατού και των επαναστατικών πολιτοφυλακών, με την ενίσχυση των Επαναστατικών Ενόπλων Δυνάμεων, τη δημιουργία Συμβουλίων για την Υπεράσπιση της Επανάστασης και την υπογραφή αμυντικού συμφώνου με την ΕΣΣΔ. Η Επανάσταση, από «εθνική-απελευθερωτική», έγινε μια από τις κυριότερες διακυβεύσεις της σύγκρουσης των δυο υπερδυνάμεων, μέχρι του σημείου ο ψυχρός πόλεμος να μεταφερθεί στα όρια μιας πυρηνικής σύρραξης (κρίση των πυραύλων, Οκτώβριος 1962).

Από το 1960 ήδη, ο Γκεβάρα διακήρυξε: «*Η κουβανική Επανάσταση είναι μαρξιστική*». Και την ίδια χρονιά, ο Φιντέλ Κάστρο πρόσθετε: «*όποιος είναι αντικομμουνιστής, είναι αντεπαναστάτης*». Στις 16 Απριλίου 1961, την ίδια στιγμή που στον Κόλπο των Χοίρων οι κουβανοί απωθούν για πρώτη φορά τις Ηνωμένες Πολιτείες από τη ζώνη της μέγιστης επιρροής τους, διακηρύσσεται ο σοσιαλιστικός χαρακτήρας της Επανάστασης: «*Compañeros, εργατές και αγρότες, αυτή εδώ είναι η σοσιαλιστική και δημοκρατική Επανάσταση των ταπεινών, από τους ταπεινούς για τους ταπεινούς*» (Κάστρο), «*η αντιιμπεριαλιστική Επανάσταση είναι η σοσιαλιστική Επανάσταση*». Οι δυνάμεις που συνέβαλαν στην ανατροπή της δικτατορίας, το Κίνημα της 26ης Ιουλίου (καστρικό, προερχόμενο από τον ανταρ-

τοπόλεμο της Σιέρα Μαέστρα), το Λαϊκό Σοσιαλιστικό Κόμμα (κομμουνιστικό, με εργατική βάση) και το Διευθυντήριο της 13ης Μαρτίου (φοιτητές και αντάρτες, κυρίως από αστικά κέντρα), προσεγγίζονται μεταξύ τους επανειλημμένα: *Organizaciones revolucionarias integradas*, Ενιαίες Επαναστατικές Οργανώσεις, *Partido unido de la revolución socialista*, Ενωμένο Κόμμα της Σοσιαλιστικής Επανάστασης, για να συγχωνευτούν τελικά το 1965 στο νέο *Partido comunista de Cuba*, Κομμουνιστικό Κόμμα Κούβας. «Για πρώτη φορά στην ιστορία του κινήματος και μετά τη Γ΄ Διεθνή, ένα κομμουνιστικό κόμμα δεχόταν μια διαφορετική πολιτική καθοδήγηση στον αγώνα προς το σοσιαλισμό. Θα μείνει αξέχαστη η ημέρα που, με αρχηγό τον Μπλας Ρόκα, παρουσιαστήκαμε όλοι [οι κομμουνιστές] μπροστά στον Φιντέλ Κάστρο σαν απλοί στρατιώτες ενός κοινού σκοπού μέσα στον οποίο εκείνος ήταν για μας, όπως και για όλο τον επαναστατημένο λαό, ο αρχιστρατήγος [...] προορισμένος να φέρει σε πέρας το ιδεολογικό και πολιτικό έργο του Μαρτί και το στρατιωτικό έργο των Γκόμες και Μασέο [αρχηγοί του πολέμου της ανεξαρτησίας του 1895-'98]» (Κ. Ρ. Ροντρίγκες). «Η Επανάσταση είναι πάνω από όσα έκανε ο καθένας μας, πάνω από τις οργανώσεις που υπήρχαν εδώ» (Κάστρο). Στην Κούβα, η Επανάσταση έπρεπε να παραμείνει μαρτιστακή¹ για να παραμείνει μαρξιστική.

Αυτός ο εφευρετικός μαρξισμός, που τέθηκε σε εφαρμογή πριν θεωρητικοποιηθεί, σκόπευε να επανασυνδεθεί με την επαναστατική αποφασιστικότητα: «Ο περιορισμός του μαρξισμού σε μια κατήχηση είναι κάτι το αντιμαρξιστικό [...] ο μαρξισμός δεν είναι ιδιωτική ιδιοκτησία εγγεγραμμένη σε κτηματολόγιο [ούτε] θρησκευτικό δόγμα [...] είναι το δόγμα των επαναστατών, γραμμένο από έναν επαναστάτη για επαναστάτες» (Κάστρο). Δίνεται έμφαση στο λαό, τον επαναστάτη λαό, που αγωνίζεται μέχρι το τέλος: «Μια μέρα, ο λαός εξεγέρθηκε κατά της τυραννίας, μια μέρα ο λαός ενώθηκε, μια μέρα ο λαός νίκησε, όμως στην ουσία ήταν ο λαός των εργατών, ο λαός των αγροτών, ο λαός των φοιτητών [...] η Επανάσταση είναι η απελευθέρωση του τεράστιου επαναστατικού δυναμικού του λαού». Υποκειμενικές προϋποθέσεις και ουμανισμός εξετάζονται ξανά: «Ακολουθώντας τη χίμαιρα της πραγματοποίησης του σοσιαλισμού με τη βοήθεια των σαθρών όπλων που κληροδότησε ο καπιταλισμός (εμπόρευμα, κερδοφορία, ατομικό υλικό συμφέρον κ.λπ.), υπάρχει κίνδυνος να οδηγηθούμε σε αδιέξοδο [...] Για να οικοδομήσουμε τον κομμουνισμό, πρέπει να αλλάξουμε τον άνθρωπο [να διαπλάσουμε «το νέο άνθρωπο»] ταυτόχρονα με την οικονομική βάση», «ο μαρξιστής πρέπει να είναι ο καλύτερος, ο πιο ολοκληρωμένος των ανθρώπων, αλλά πάνω από όλα να είναι άνθρωπος, ενεργό μέλος ενός κόμματος που ζει και πάλλεται όταν έρχεται σε επαφή με τις μάζες, ακούραστος εργάτης που δίνει τα πάντα στο λαό, υπομονετικός αλλά ποτέ αδιάφορος στη ζεστασιά της ανθρώπινης επαφής» (Γκεβάρα). Αναλαμβάνεται μια αποφασιστική δημοκρατική τοποθέτηση: «Λέμε ότι το σύστημά μας είναι μια δημοκρατία, γιατί στηρίζεται σε όλο το λαό, γιατί προσφέρει στο λαό μια συμμετοχή που δεν συναντάται σε καμιά άλλη κοινωνία, γιατί υπάρχει συζήτηση με το λαό για όλα τα βασικά μέτρα [...] Μπορεί κανείς λοιπόν να την αποκαλέσει δικτατορία της τεράστιας πλειοψηφίας του λαού ή ακόμα εργατική ή λαϊκή δημοκρατία» (Κάστρο). Η άμεση και σταθερή σύνδεση μεταξύ ιθυνόντων και μαζών παρουσιάζεται ως μια *sine qua non* προϋπόθεση της εμφάνισης της επαναστατικής διαδικασίας. Σύμφωνα με τον Ραούλ Κάστρο, «δεν υπάρχει προηγούμενο στην ιστορία που μια επανάσταση, η ηγεσία μιας επανάστασης,

να υποστηρίχτηκε τόσο μαζικά από το λαό, με τέτοιο ανεξάντλητο ενθουσιασμό και εμπιστοσύνη από τις μάζες, με τέτοια ολοκληρωμένη ενότητα, όσο αυτή που πρόσφερε ο λαός μας στην επανάστασή του και στους ηγέτες της». Όμως, γνωρίζουμε από πείρα, ότι παρόμοιες δηλώσεις μπορεί να κοστίσουν ακριβά, όταν δεν θέτουν ταυτόχρονα το ερώτημα της λαϊκής συμμετοχής στις αποφάσεις, πράγμα που αποτελεί προϋπόθεση για τη διαδικασία ενός ουσιαστικού εκδημοκρατισμού, χωρίς τον οποίο οποιαδήποτε επανάσταση διατρέχει σημαντικούς κινδύνους.

Η σοσιαλιστική Κούβα, βοηθούμενη από την ΕΣΣΔ, παρέμεινε ωστόσο μια οικονομία βασισμένη στην εξαγωγή ζάχαρης. Ορισμένοι συμπεράναν ότι η «εξάρτηση» συνεχίστηκε, πέρα από την αλλαγή της προστάτιδας δύναμης, μέσω της ή παρά την Επανάσταση. Αυτό που αποκαλύπτει η «επιστροφή στη ζάχαρη» (ύστερα από μια προσπάθεια διαφοροποίησης) είναι το βάρος των στρεβλών και απαρχαιωμένων δομών της αποικιοκρατίας που κληροδότησε η ιστορία (η κουβανική οικονομία υπήρξε υποτελής στις ΗΠΑ από τις αρχές του 19ου αιώνα) και η δύναμη των μηχανισμών επαναφοράς της παγκόσμιας αγοράς. Η προσπάθεια αποσύνδεσης που επιχείρησε η Επανάσταση έπρεπε να λάβει υπόψη της διαφορετικές και αθροιστικές αντιξοότητες, οικονομικές (πίεση της έλλειψης συναλλάγματος στο ισοζύγιο πληρωμών), τεχνικές (έλλειψη στελεχών και εμπειρίας προγραμματισμού), πολιτικές (ανάγκη διατήρησης της ενότητας εργατών και αγροτών ζάχαρης ως κοινωνικής βάσης της Επανάστασης). Απέναντι στο εμπόργκο της Δύσης, η υποστήριξη της Σοβιετικής Ένωσης σήμανε για την Κούβα την απαρχή μιας αυτο-συγκεντρωμένης, σωστά διαρθρωμένης ανάπτυξης και έναν αδιάλειπτο ρυθμό ανάπτυξης του εθνικού προϊόντος στη μακρά διάρκεια (πάνω από 3% κατά κεφαλή σε μέσο ετήσιο όρο και σε πραγματικές τιμές για την περίοδο 1960-'85), χάρη κυρίως: στον πλήρη κρατικό έλεγχο της ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής και συσσώρευσης, στη σταθερότητα των συναλλαγών και τη συνεργασία στα πλαίσια της Κομεκόν (όπου η Κούβα εντάχθηκε το 1972), στην έναρξη μιας εκβιομηχάνισης προσαρμοσμένης στις συνθήκες μιας μικρής χώρας (βιομηχανίες τροφίμων, μεταλλευτικό-μεταλλουργικό-μηχανικό συγκρότημα), στον έλεγχο της διανομής του πλεονάσματος και των εισαγωγών με σκοπό μια πρόοδο που να ομογενοποιεί την κοινωνία, σε μια τεχνική και επιστημονική κατάρτιση στην υπηρεσία των αναγκών της χώρας..., δηλ. το ακριβώς αντίθετο από αυτό που προσφέρουν στις χώρες της περιφέρειας οι νόμοι του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος.

Η αναγνώριση της σημαντικής και αποφασιστικής υλικής και ανθρώπινης συμβολής της ΕΣΣΔ στο κοινωνικό πρόταγμα της Κούβας (Φ. Κάστρο: «χωρίς την αποφασιστική και γενναιοδωρη βοήθεια του σοβιετικού λαού, η πατρίδα δεν θα μπορούσε να επιζήσει της σύγκρουσης με τον καπιταλισμό [...] το χρέος ενγνωμοσύνης μας δεν θα σβήσει ποτέ από τις καρδιές μας») δεν σημαίνει ότι κρύβονται οι σοβαρές δυσκολίες της υλοποίησής του: τάσεις διοικητικής γραφειοκρατίας και ακαδημαϊκού δογματισμού, προβλήματα κινήτρων και αποδοτικότητας, περιπλοκές στην εφαρμογή του *poder popular* [λαϊκής εξουσίας] και της αποκέντρωσης, ατέλειες στον πραγματικό συλλογικό έλεγχο της χρήσης των κρατικών μέσων παραγωγής και στην επίβλεψη του κοινωνικού γίνεσθαι από τους εργαζομένους. Οι δυσκολίες αυτές, κοινές σε όλες τις χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού», αποτελούν για την κουβανική επανάσταση μια από τις σημαντικότερες πρακτικές και θεωρητικές εργασίες

της, εάν θέλει να αποφύγει την τύχη των χωρών του πρώην ανατολικού συνασπισμού. Να υπογραμμίσουμε ότι η εντυπωσιακή ανάκαμψη της οικονομίας, από το 1994 –παρότι βρέθηκε σε βαθιά κρίση μετά την εξαφάνιση του ανατολικού συνασπισμού–, αποδεικνύει ταυτόχρονα την προσκόλληση της Κούβας στο κομμουνιστικό πρόταγμα και τη σχετική της αυτονομία ως προς το σοβιετικό μοντέλο. Αυτό δεν πρέπει όμως να οδηγήσει στην υποτίμηση του μεγέθους των προκλήσεων που έχει να αντιμετωπίσει σήμερα. Παρά τη σύσφιξη του αμερικανικού κλοιού (*Torricelli Act* [1992], *Helms-Burton Act* [1995-'96]) και τον κίνδυνο ανοίγματος της αγοράς («*período especial*»: τουρισμός, εμβάσματα εξωτερικού, επενδύσεις από το εξωτερικό, με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της δολαριοποίησης και της ανισότητας, ακόμα και τον κίνδυνο επαναφοράς μιας εθνικής αστικής τάξης), η σύγχρονη Κούβα έχει αρκετά πλεονεκτήματα: μαζική κατάρτιση και δημιουργικός δυναμισμός, εθνική ενότητα και βαθιά αντιιμπεριαλιστική στράτευση, όπως επίσης και σαφή αντίληψη των κεκτημένων της Επανάστασης.

Το πλέον απτό αποτέλεσμα τεσσάρων δεκαετιών επαναστατικής εξουσίας, που αγγίζει τις συνθήκες ζωής, διαφαίνεται από τις στατιστικές των διεθνών οργανισμών για την ανθρώπινη ανάπτυξη (ΟΗΕ, UNPD, ΠΟΥ, FAO, UNESCO, ILO, CEPAL...). Στις κατατάξεις τους η Κούβα βρίσκεται στις πρώτες θέσεις της Λατινικής Αμερικής, και γενικότερα των χωρών του Νότου, στους τομείς: 1) υγείας: κοινωνική ασφάλιση, προσδόκιμο ζωής, γιατροί, φαρμακευτικές ευρεσιτεχνίες... 2) παιδεία: ποσοστό σχολικής φοίτησης, επιτυχία στις εξετάσεις, διεθνή τεστ γνώσεων, υποτροφίες... 3) έρευνα: κρατικός προϋπολογισμός, ερευνητές με πλήρη απασχόληση, βασική έρευνα, εφαρμοσμένη έρευνα και ανάπτυξη... 4) ισότητα: ισότητα ως προς το εισόδημα και την κληρονομιά, κοινωνική προώθηση... 5) θέση της γυναίκας: διπλωματούχες, καθηγήτριες πανεπιστημίου, μέλη του κοινοβουλίου, προστασία μητρότητας, δικαίωμα έκτρωσης... 6) θέση του παιδιού: προγεννητική φροντίδα, βρεφονηπιακοί σταθμοί, εμβολιασμοί... 7) εργασία: συλλογικές διαπραγματεύσεις, ασφάλεια κατά εργατικών ατυχημάτων, συντάξεις, ελάχιστη ανεργία... 8) ασφάλεια: πολύ χαμηλοί δείκτες θνησιμότητας εξαιτίας δολοφονιών και εγκληματικότητας... 9) απόκλιση πόλης-υπαίθρου: πρόσβαση των αγροτικών περιοχών στην υγεία, στο πόσιμο νερό, στην εξυγίανση, συγχρηματισμένοι δημογραφικοί δείκτες... 10) περιβάλλον: οικολογικά προγράμματα, αναδάσωση... 11) κουλτούρα: βιβλιοθήκες, δημοσίευση βιβλίων και ημερήσιων εφημερίδων, ταινίες, αθλητισμός... 12) διατροφή: εγγυημένη κατανάλωση σε χαμηλές τιμές, συσχέτιση διαθεσιμότητας και αναγκών, έλλειψη θνησιμότητας λόγω υποσιτισμού ή τροφικής ανεπάρκειας (παρά την απότομη πτώση του αριθμού θερμίδων ανά κάτοικο την περίοδο 1991-'94). Ο κατάλογος αυτός, που δεν είναι εξαντλητικός (θα μπορούσε κανείς να προσθέσει την υποχώρηση του ρατσισμού, της διαφθοράς ή της υποτίμησης της χειρωνακτικής εργασίας), αποδεικνύει ότι αυτό που πολλοί μάταια συνιστούσαν για τις χώρες του Νότου, πραγματοποιήθηκε με επιτυχία από την Κούβα, με τον τρόπο της. Παρά το εμπάργκο και την κρίση, που επηρέασαν αρνητικά ορισμένους από τους αναφερόμενους δείκτες, δίχως όμως να μεταβάλουν τις προτεραιότητες της Επανάστασης, η Κούβα παραμένει μια από τις χώρες του κόσμου όπου οι συνθήκες ζωής, εργασίας και ανάπτυξης της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού είναι από τις πλέον σίγουρες και τις πλέον δίκαιες.

Μια από τις περισσότερο πρωτότυπες και τολμηρές παραμέτρους του κουβανικού κομ-

μουνιστικού προτάγματος παραμένει η ιδέα του «προλεταριακού διεθνισμού» και η άσκηση μιας εξωτερικής πολιτικής, που είναι ταυτόχρονα επαρκώς αυτόνομη σε σχέση με την ΕΣ-ΣΔ, ώστε συχνά να διαχωρίζεται από τη σοβιετική γραμμή, αλλά χρηματοδοτείται από αυτή, και η οποία δίνει το επαναστατικό νόημα των επιλογών της. Η κουβανική επανάσταση ήταν –από την ιδεολογική έμπνευση του κινήματός της για την εθνική απελευθέρωση (που αποκρυσταλλώθηκε στην αντιιμπεριαλιστική σκέψη του Μαρτί, αλλά και στην ηρωική σκέψη του Μπολιβάρο), από τα μεγαδικά χαρακτηριστικά της λατινοαφρικανικής της πολιτισμικής κληρονομιάς, από τη δυναμική της ένταξης που είχε (ο Τσε ήταν διεθνιστής, αλλά «ξένος» μέχρι το 1959)– κατά κάποιο τρόπο προορισμένη να βγει έξω από τα σύνορά της. Έτσι, η τριτοκοσμική αποφασιστικότητα των ηγετών της την οδήγησε να επιδιώξει την ευθεία αντιπαράθεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες σε παγκόσμιο κλίμακα, σε πολλά μέτωπα. «Ο ιμπεριαλισμός είναι ένα παγκόσμιο σύστημα και πρέπει να καταπολεμηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο [...] χρειάζονται πολλά Βιετνάμ», διακήρυξε ο Γκεβάρα, με τη σύμφωνη γνώμη του Κάστρο, που και αυτός πίστευε, ενάντια στην ειρηνική και νομοταγή συνύπαρξη, στο δρόμο των *focus*² έως το 1967 (δηλ. την αποτυχία της Βολιβίας και τη δημιουργία του OLAS [Οργανισμού Λατινοαμερικανικών Κρατών], ένα έτος ύστερα από την Τρι-ηπειρωτική της Αβάνας). Απέναντι στην κλιμάκωση της καταστολής κατά των ανταρτοπόλεμων στη Λατινική Αμερική και στην αδυναμία μιας ενιαίας σινο-σοβιετικής απάντησης στην αμερικανική επίθεση στο Βιετνάμ, η επιθετική διεθνιστική στρατηγική της Κούβας έχει ως κύριο πεδίο δράσης την Αφρική, ήδη από τον Ιανουάριο 1962: υποστήριξη στο FLN του Μπεν Μπελά, στο MNC του Λουμούμπα, στο PAIGC του Καμπράλ... πριν υποστηρίξει το MPLA του Νέτο, τους αιθιοπες επαναστάτες, το SWAPO της Ναμίμπια, το Frelimo του Μασέλ, το Polisario της Δυτικής Σαχάρας, το CNR του Σανκάρρα, ακόμα και στους εξεγερθέντες ερυθραίους, στους οποίους η Κούβα αναγνώρισε το δικαίωμα εθνικής αυτοδιάθεσης... Από τον Απρίλιο του 1965 (είσοδος της 1ης φάλαγγας στο Κονγκό) έως το Μάιο του 1991 (υποχώρηση των στρατευμάτων από την Αγκόλα), περισσότεροι από 380.000 Κουβανοί πολέμησαν στο πλευρό των αφρικανών επαναστατών «για την ανεξαρτησία, την ελευθερία, τη δικαιοσύνη», θα πει ο Νέλσον Μαντέλα το 1991. Η τελευταία τους κοινή επιτυχία ήταν, ύστερα από την οριστική νίκη του Κουίτο Κουαναβάλε (1988), η διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας της Αγκόλας, η αυτοδιάθεση της Ναμίμπιας και η ώθηση στον αγώνα του νοτιοαφρικανικού λαού κατά του απαρχαίντ. Η Κούβα άσκησε μια εξαιρετικά δραστήρια και φιλόδοξη εξωτερική πολιτική, ανατρέποντας τις στρατηγικές των υπερδυνάμεων, προκαλώντας χάρη στην εμβληματική της αξία το θαυμασμό των λαών της περιφέρειας, και έχοντας σαν ακρογωνιαίο λίθο πολιτικές αρχές που είναι στον αντίποδα του κινισμού.

Οι ίδιες αρχές, αυτές του προλεταριακού διεθνισμού και της υπεράσπισης των ταπεινών όλων των χωρών (των οποίων η «οικονομική παραλλαγή» ήταν να διεξάγουν τη μάχη κατά των λατινοαμερικανικών ολιγαρχιών και των ιμπεριαλιστικών ολιγοπωλίων μέχρι τη διεθνή αγορά της ζάχαρης) υπάρχουν ακόμα και σήμερα στη βάση των αποστολών βοήθειας της Κούβας –αποστολή γιατρών, δασκάλων, τεχνικών σε περίπου τριάντα φτωχές χώρες, τεχνική βοήθεια σε περίπτωση φυσικών καταστροφών, εκπαίδευση ξένων φοιτητών με υποτροφίες του κουβανικού κράτους...– και στις προτάσεις της για ριζικό μετασχηματισμό της παγκόσμιας καπιταλιστικής τάξης –ακύρωση του χρέους του «Τρίτου Κόσμου»,

ολοκληρωτική εξέλιξη της πείνας στον κόσμο, συστηματική καταδίκη της μονοπολικής ηγεμονίας των Ηνωμένων Πολιτειών...

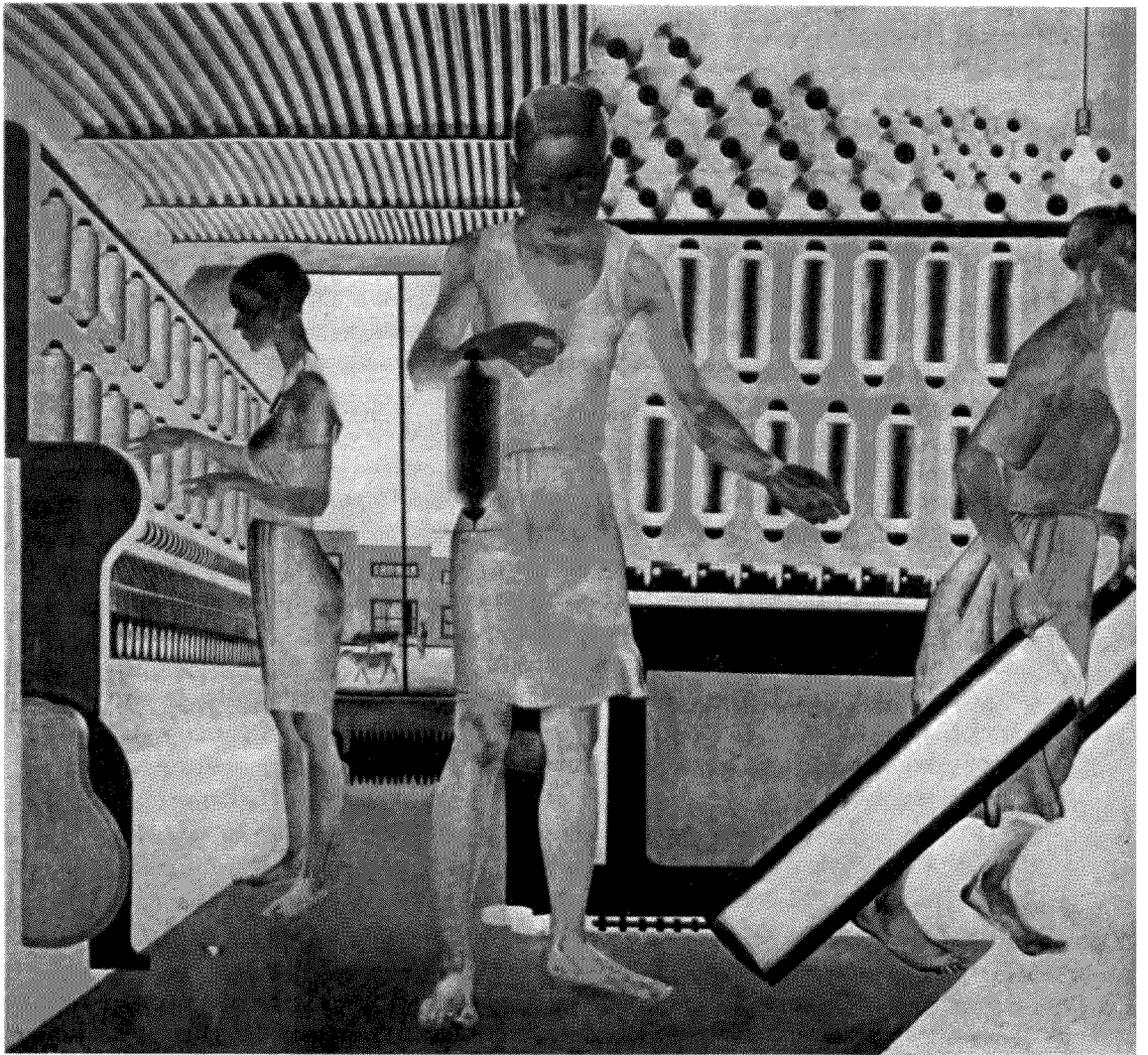
Μετάφραση: Ίων Βασιλειάδης

Βιβλιογραφία

- Alleg Henri (1963), *Victorieuse Cuba*, Editions de Minuit – Alger Républicain.
- Baran Paul (1961), *Reflections on the Cuban Revolution*, Monthly Review Press.
- Castro Fidel (1964), *Etapes de la Révolution cubaine*, François Maspéro.
- Castro Fidel (1976), *Bilan de la Révolution cubaine*, François Maspéro.
- Castro Fidel (1998), *Rapport central et discours de clôture du 5ème Congrès du Parti communiste cubain*. Editora Política, Αθήνα.
- Cepal (1998), *La Economía cubana – Reformas estructurales y desempeño en los noventa*, Fondo de cultura económica.
- Furtado Celso (1970), "Economic Aspects of the Cuban Revolution", στο *Economic Development of Latin America*, σσ. 231-49, Cambridge University Press.
- Guevara Ernesto (1966), *Le Socialisme et l'homme à Cuba*, François Maspéro.
- Harnecker Marta (1976), *Cuba : dictature ou démocratie?*, François Maspéro.
- Huberman Leo και Paul Sweezy (1969), *Le Socialisme cubain*, Editions Anthropos, Paris.
- Le Riverend Julio (1967), *Economic History of Cuba*, Ensayo – Book Institute – Αθήνα.
- Marti José (1968), *Notre Amérique*, François Maspéro.
- Ortiz Jean και Georges Fournial (1983), *Le Socialisme à la cubaine*, Editions sociales.
- Trento Angelo (1988), *Castro et la Révolution cubaine*, Casterman – Giunti.

Σημειώσεις

1. Πιστή στο πνεύμα του Χοσέ Ματτί. (Σ.τ.Μ.)
2. Εστίες ανταρτοπόλεμου. (Σ.τ.Μ.)

Αλεξάντρο Ντεϊνέκα, Εργάτριες σε υφαντουργείο, 1927